

La carta de paisatge. L'exemple de la vall de Camprodon

JOSEP MARIA MALLARACH, ALBERT ALBERTÍ
I SANTI LLAGOSTERA > TEXT

La carta de paisatge és un nou instrument voluntari, establert per la Llei 8/2005, de protecció, gestió i ordenació del paisatge de Catalunya (art. 14), amb la finalitat de concertar estratègies entre els agents públics i els privats per acomplir actuacions de protecció, gestió i ordenació del paisatge. Ha de contenir una diagnosi de les dinàmiques del paisatge, uns objectius de qualitat paisatgística i un seguit de compromisos que concretin les accions que han d'emprendre els diversos agents del territori cobert per la carta. En aquest moments s'està posant a prova en diversos indrets de Catalunya. La de la vall de Camprodon ha estat la primera –i fins ara l'única– carta de paisatge que s'ha fet a les comarques de muntanya del nostre país.

La Carta de paisatge de la vall de Camprodon va ser promoguda per la Mancomunitat de la Vall de Camprodon, l'any 2007, amb el suport de la Sotsdirecció General d'Arquitectura i Paisatge del Departament de Política Territorial i Obres Públiques i l'assessorament de l'Observatori del Paisatge. El seu àmbit abraça els sis municipis que componen la Mancomunitat: Camprodon, Llanars, Molló, Sant Pau de Segúries, Setcases i Vilallonga de Ter, tret de la part del terme de Camprodon que es troba inclosa dins de l'espai d'interès natural de l'Alta Garrotxa, pel fet que aquesta zona ja dispo-

sa, o disposarà, de les seves regulacions particulars. Escau recordar que, segons el PEIN vigent, l'Alta Garrotxa ha d'esdevenir un parc natural, amb diverses reserves naturals al seu interior.

Al moment de lliurar aquest article la Carta es troba en la seva fase final, però encara no ha estat signada.

Metodologia

L'elaboració de la diagnosi d'aquesta carta del paisatge va haver d'afrontar algunes mancances importants, entre les quals destaquen l'absència de mapes descriptius i valoratius dels paisatges de Catalunya, de mapes de sòls i de riscos geològics i també la manca de manuals de bones pràctiques i d'estudis de referència sobre la valoració del paisatge i l'arquitectura de muntanya. Cal afegir-hi que el tractament del paisatge en els planejaments urbanístics vigents a la vall de Camprodon és dispers, heterogeni i a voltes confús i contradictori.

Per a l'anàlisi del paisatge el territori de la vall es va sectoritzar en tres unitats de paisatge, les quals a la vegada es van subdividir en sis subunitats. De cadascuna d'aquestes es van analitzar 29 aspectes diferents (vegeu requadre adjunt). L'anàlisi va aprofundir aspectes característics de l'alta muntanya: els pendents, l'altitud, l'orientació (ombres d'hivern), els riscos naturals i els camps visuals.

>> *Panoràmica de la vall de Camprodon.*

FOTO: MONTSE MUNTADES.

Artificialització i naturalització

El paisatge de la vall de Camprodon conté molts de valors diferents, naturals i culturals, tangibles i intangibles, alguns dels quals són extraordinaris a escala catalana, espanyola i europea. És un dels actius actuals i futurs més importants, que cal gestionar amb molta cura per tal que no perdi valor. Convé recordar que bona part de la capçalera del Ter està inclosa dins de l'espai d'interès natural de les capçaleres del Ter i del Freser, el qual, segons el PEIN vigent, hauria d'haver estat declarat parc nacional. Si no ho ha estat encara no és pas per manca de valors, sinó de voluntat política.

En el paisatge de la vall de Camprodon hi ha dues tendències dominants i simultànies: l'artificialització, que és ràpida i afecta espais d'extensió reduïda

però amb molta visibilitat i gran interès natural, i la naturalització, que és més lenta i afecta zones molt més extenses, però menys visibles per a la majoria de la societat.

La tendència a l'artificialització es concentra als fons de vall, a l'entorn i als accessos dels nuclis urbans i a l'estació d'esquí Vallter 2000, a part d'algun puig emblemàtic. Té molta visibilitat i es caracteritza per impactes de signes diferents: alguns de positius i altres de negatius. Entre els negatius, alguns són reversibles i altres no, i en destaquen de manera especial els que es van acumulant. Els menys reversibles, i més greus, són la banalització i la pèrdua de singularitat dels nuclis urbans i els seus entorns, que menen cap a un paisatge de muntanya estereotipat.

>> El creixement urbanístic de Llanars, com el d'altres poblacions, afavoreix la pèrdua de singularitat dels pobles de la vall de Camprodon.

FOTO: SANTI LLAGOSTERA.

La tendència a la naturalització és molt extensa, però menys perceptible per als visitants: es dona principalment en les pastures i prats de dall abandonats, però també afecta els boscos deixats d'aprofitar, si bé de forma més discreta. Quan els prats evolucionen cap a formacions forestals, el canvi paisatgístic és neutre o positiu, però quan evolucionen cap a landes de falguera, baleguers o bronsars, sol tenir un impacte negatiu en el paisatge i es tradueix en una pèrdua de

diversitat, cromatisme i bellesa.

Uns altres paisatges molt dinàmics i diferents són els de les lleres fluvials i torrencials i els de les canals, tots els quals estan sotmesos a canvis naturals i dràstics, de forma periòdica, amb motiu de grans revingudes, despreniments, allaus, etc.

La majoria d'assentaments humans tradicionals es troben en pendents superiors al 20%, sovint superiors al 30%, i eviten ocupar les escasses planes, els llocs amb riscos naturals i els llocs ombrívols. Si es vol mantenir la singularitat del paisatge cal tenir en compte aquest patró per guiar els futurs desenvolupaments urbanístics.

Els fons de valls planers i estrets són els espais més visibles, cobejats i escassos d'aquest territori. El seu paisatge és, doncs, el més amenaçat i vulnerable. La

La carta haurà de superar l'individualisme i sumar esforços dels signataris perquè no quedi en un document de bones intencions

tendència dels nous assentaments humans, equipaments i activitats a ajuntar-se al llarg dels eixos viaris té un impacte paisatgístic negatiu desproporcionadament alt, perquè genera la impressió de congestió i de pèrdua de naturalitat, priva algunes de les millors vistes, dilueix la identitat dels nuclis que s'enganxen i, a més, crea barreres a la connectivitat ecològica.

El paisatge dels nuclis rurals tendeix a banalitzar-se per incomprensió i manca de valoració de les característiques constructives del patrimoni arquitectònic rural, però com que al Ripollès el patrimoni ha estat molt ben estudiat, aquesta tendència es podria corregir a través d'instruments informatius, incentius i normatius.

L'efecte conjunt de tipus edificatoris i constructius banals, mobiliari urbà es-

tereotipat i publicitat dissonant i estandarditzada té un impacte visual força negatiu en conjunt, però és susceptible de ser corregit amb relativa facilitat.

Ferides difícils de cicatritzar

El paisatge d'alta muntanya és, en general, més fràgil i menys resilient del que sembla. La cicatrització d'impactes és més difícil com més alta sigui la cota, com menys insolació tingui el lloc (per reducció del període vegetatiu) i com més fort sigui el pendent (per erosió i inestabilitat).

Hi ha components del paisatge que són protectors en el sentit més literal del terme i que per tant tenen una importància decisiva tant en la configuració com en el manteniment del paisatge, com els boscos en pendents pronunciats, en àrees d'inestabilitat potencial o

>> *L'abandonament de les pastures i els boscos contribueix a la naturalització del paisatge de la vall de Camprodon.*

FOTO: JORDI PUIG.

OBJECTIUS DE QUALITAT DEL PAISATGE

L'espai disponible no permet recollir tots els objectius de qualitat del paisatge proposats a partir de la diagnosi, però a continuació se n'indiquen alguns que són particularment significatius a la vall de Camprodon:

Espais urbans

- > Respectar i protegir totes les àrees rurals i periurbanes de planes, especialment les adjacents a les carreteres i els riberals, com a llocs més vulnerables visualment de tota la vall.
- > Mantenir i recuperar els sistemes tradicionals de tancaments de camps i prats, i les xarxes de camins que defineixen l'estructura parcel·lària del paisatge.
- > Delimitar les vores dels nuclis urbans, i confinar els creixements amb elements paisatgístics clars i atractius.
- > Evitar els creixements urbans longitudinals i la coalescència de nuclis urbans.
- > Aturar i revertir el procés de banalització dels nuclis rurals i revaloritzar les característiques constructives del patrimoni arquitectònic rural propi.

Espais rurals

- > Recuperar totes les pastures i els prats dalladors que siguin viables econòmicament i ecològica, i fomentar la recuperació de la ramaderia ovina autòctona.
- > Conservar tots els rodals de boscos madurs i antics que subsisteixen.
- > Restaurar el patrimoni arquitectònic rural seguint el llenguatge constructiu dels models tradicionals propis.
- > Construir les edificacions agrícoles i ramaderes en harmonia amb el paisatge, tant pel que fa a l'emplaçament i al volum com als materials i als colors.

Activitats del sector serveis

- > Com a principal sector econòmic de la vall, ha de fomentar la qualitat total en les instal·lacions, els equipaments i els productes de consum, i ha d'incorporar el màxim possible de productes locals, que contribueixen a conservar el paisatge de qualitat.

d'allaus, o els boscos de ribera, que minimitzen les riuades i dissipen la força de l'aigua en cas d'avingudes.

Els paisatges tranquils i silenciosos tenen un valor més gran, per la seva raresa, que els que no ho són, malgrat que siguin poc visibles i generalment poc accessibles, motiu pel qual requereixen mesures preventives per preservar-ne el caràcter.

Els darrers planejaments urbanístics no han donat un tractament prou adequat als valors del paisatge. Entre les seves mancances es poden esmentar l'emplaçament dels nous sectors de crei-

xement –ja que sovint s'ocupen zones planeres, de gran interès agrícola o natural, molt visibles, o zones ombrívoles– o l'escàs tractament urbanístic en els acabats de les façanes i vores del nuclis, els miradors, les xarxes de camins i senders, els boscos protectors, etc.

Procés de concertació

La segona part del procés de les cartes del paisatge gravita entorn d'una concertació. Les seves característiques es varen acordar el dia 11 de febrer de 2008, en una reunió realitzada a Camprodon amb representants de tots els ajuntaments de la Mancomunitat. El pla de concertació es va proposar ser el màxim d'efectiu i concentrar totes les reunions en un període d'uns dos mesos. El procés seguit va ser el següent:

Les propostes de compromisos de la Carta del paisatge per ser debatudes varen ser proposades per l'equip tècnic, a partir de la diagnosi realitzada, i varen ser acordades amb tots els representants dels sis ajuntaments de la vall de Camprodon. D'entrada es varen proposar 13 compromisos, que abraçaven aspectes tan diversos com la regulació, l'educació i sensibilització, la dinamització, la coordinació amb altres organismes públics, o la promoció, millora i revalorització dels paisatges de la vall.

Cada compromís s'adreçava a uns signataris potencials diferents, del sector públic, privat o social, que eren convocats per parlar-ne i recollir en ferm el seu compromís si es mostraven disposats a donar-hi suport. A aquestes reunions hi varen ser convocades totes les entitats i associacions de la vall de Camprodon i del Ripollès que es considerava que podien tenir interès a implicar-s'hi.

El darrer acte d'aquest procés serà la signatura pública de la Carta del paisatge, per part de tots els agents públics i privats que s'hi hagin compromès, seguida d'una roda de premsa per donar-ne coneixement públic. La seva data encara no estava decidida al moment de lliurar aquest article.

En principi, tots els compromisos adoptats s'entén que es duran a terme dins d'aquesta legislatura. A més dels representants del sis ajuntaments, varen participar en el procés de concertació representants d'una vintena d'entitats públiques o privades i col·lectius de la mateixa vall de Camprodon o de la comarca del Ripollès, a part d'altres persones que ho varen fer a títol individual.

En les reunions realitzades fins a dia d'avui (31 de març de 2008) no s'ha desestimat cap de les propostes de compromisos que havia formulat inicialment l'equip tècnic, derivades de la diagnosi realitzada l'any passat, les quals disposen del suport inicial dels representants dels sis ajuntaments de la vall. Més encara, s'ha proposat ampliar l'abast de dos compromisos, per reforçar-los, i se n'hi han afegit quatre de nous. Finalment, durant tot el procés participatiu s'ha donat compte als mitjans del procés que se seguia, a fi que la societat se'n mantingués informada.

Compromisos acordats i camí per fer

Les propostes de compromisos que conté la Carta del paisatge de la vall de Camprodon constitueixen una mena de pla estratègic per al paisatge de la vall, que comprèn accions de naturalesa molt diversa: reguladores, educatives i de sensibilització, de dinamització o de coordinació amb altres organismes públics, i/o orientades a la promoció, millora i revalorització de l'extraordinari paisatge d'aquestes

valls. Els seus enunciat són els següents:

- > Elaborar unes ordenances municipals conjuntes que tractin la dimensió paisatgística segons la diagnosi de la Carta del paisatge, amb el compromís d'aprovar-les.
- > Elaborar un catàleg de paisatge que inventariï i doti de protecció legal tots els elements i paratges de més valor paisatgístic (miradors, camins paisatgístics, arbres monumentals, etc.), amb el compromís d'aprovar-lo.
- > Elaborar un manual de bones pràctiques per a les intervencions en el patrimoni arquitectònic rural de la vall de Camprodon, amb el compromís de pu-

>> *Vista de Freixenet, en primer terme, i Molló, al fons, des de l'oratori de l'Ascensió. FOTO: MONTSE MUNTADES.*

Les administracions de nivell superior hauran de cooperar lleialment en l'assoliment dels **objectius de qualitat del paisatge, si no volen provocar frustració i desencís**

>> *Els nuclis de la Roca i de Llanars ocupen els terrenys més planers del fons de la vall de Camprodon. FOTO: JOSEP M. MALLARACH.*

blicar-lo i difondre'l entre tots els possibles interessats.

- > Elaborar, publicar i difondre unes directrius paisatgístiques de bones pràctiques per al sector turístic de la Mancomunitat, l'abast de les quals es definiria conjuntament.
- > Traduir la diagnosi realitzada a la primera fase de la Carta del paisatge en materials didàctics per ser utilitzats als centres educatius de la vall de Camprodon.
- > Restaurar i revaloritzar elements clau

de la qual es troba dins dels 900 quilòmetres senyalitzats), cartografiar-los i promoure'n la salvaguarda com a bé públic.

- > Elaborar i executar una estratègia de millora i revalorització paisatgística conjunta, basada en petites actuacions identificades en els llocs de més sensibilitat i visibilitat.
- > Elaborar un pla de viabilitat per fomentar la recuperació de pastures, prats i prats de dall (especialment en els àmbits inclosos dins de la xarxa Natura 2000) que inclogui diverses accions relacionades, com ara la construcció d'una central de biomassa.
- > Promoure la incorporació de criteris ambientals i paisatgístics en els establiments turístics, especialment pel que fa a generació de residus, ús de l'aigua i emissió de sorolls. En relació amb l'aspecte exterior dels establiments, promoure una senyalística homogènia tant per als negocis com pel que fa a les zones d'influència: aparcaments, zones de descans, etc.
- > Organitzar i executar un programa de formació específica per als agents turístics (restaurants, hotels i càmpings), com a primers receptors de la majoria

El paisatge d'alta muntanya és, en general, més fràgil

del patrimoni arquitectònic i històric d'aquestes valls que es troben en perill (per exemple, la casa fortificada de la Sala).

- > Promoure la recreació / recuperació integral d'una església romànica a decidir (pintures murals internes i externes, mobiliari, catifes...), així com el paisatge medieval del seu entorn.
- > Identificar la xarxa principal de camins històrics, ramaders, rals, etc. (bona part

de visitants a la vall. El seu objecte serà garantir que es fa la millor acollida possible a les persones que visiten la vall, i que se'ls dona una informació útil i adequada com a plus de qualitat.

- > Promoure la millora d'imatge de les instal·lacions i la senyalització de l'estació d'esquí Vallter 2000.
- > Promoure la millora paisatgística de la planta de tractament d'aïds de Tregurà.
- > Instar als organismes indicats tot seguit que assumeixin els objectius de qualitat definits en la Carta del paisatge de la vall de Camprodon i, a més, en particular:
 - A la Direcció General de Carreteres, que incorpori els objectius de qualitat paisatgística en totes les obres i projectes que executi dins de l'àmbit de la vall.
 - A la Diputació de Girona i al Consell Comarcal del Ripollès, que incorporin els objectius de qualitat paisatgística en les obres i projectes que executin dins de l'àmbit de la vall.
 - A l'Agència Catalana de l'Aigua, que tingui més cura dels boscos de ribera i de les lleres de l'àmbit de la vall, i que s'estudiïn formes de col·laboració en aquest sentit.
 - Als departaments d'Agricultura i de Sanitat, que facilitin els vincles entre els productors locals, els transformadors artesanals i els restauradors que fan servir productes locals i els incorporen en els seus menús, en una gastronomia de qualitat sostinguda en el paisatge.
- > Avaluar el grau de compliment dels compromisos de la Carta del paisatge, abans d'acabar aquesta legislatura, i donar-ne a conèixer públicament els resultats.

El procés de concertació ha estat relativament planer. L'actitud social de les entitats de la vall de Camprodon ha estat receptiva i positiva. Ara bé, l'execució dels compromisos adoptats comporta uns reptes molt importants per a uns municipis poc avesats a l'acció estratègica concertada, i que disposen de pocs recursos humans i econòmics, per més interès i bona disposició que hi tinguin.

Per això, si es volen impulsar els compromisos de la Carta de paisatge és indispensable que la Mancomunitat de la Vall de Camprodon reforci la seva pròpia estructura, que ara mateix és ínfima, i que promogui sinergies positives entre les diferents administracions i tots els agents

del territori que han signat la Carta per tal de poder assolir els objectius que s'han fixat. Les administracions de nivell superior hauran de cooperar lleialment en l'assoliment dels objectius de qualitat del paisatge, si no volen provocar frustració i desencís.

El conjunt dels compromisos acordats representa un repte engrescador, que pot catalitzar moltes iniciatives locals positives, però que haurà de superar la tendència a l'individualisme i aconseguir sumar els esforços de tots els signataris de la Carta, en un veritable exercici de democràcia i de responsabilitat cívica, perquè no quedi en un document de bones intencions. El paisatge de la vall de Camprodon i la seva gent s'ho mereixen.

Josep Maria Mallarach és geòleg, màster en ciències ambientals i consultor de medi ambient.

Albert Albertí és geògraf i expert en SIG.

Santi Llagostera és arquitecte, especialista en arquitectura rural i membre de l'equip redactor de la Carta del paisatge de la vall de Camprodon.